

Heemkring Berchem vzw

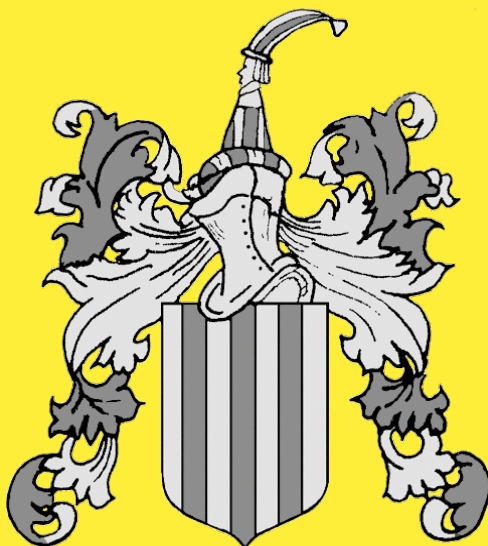
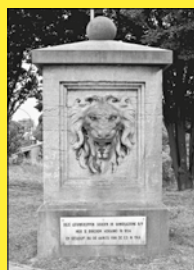
Driemaandelijks tijdschrift Heemtenberg:
Zomer 2017 | jaargang 26 - nummer 128

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Heemtenberg

nr. 128

Verantwoordelijke uitgever: Paul Gysen
Auwersstraat 34 - 2600 Berchem
Afgiftekantoor: Berchem 1 - P. 206435

Heemtenberg

Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkring Berchem vzw

Erevoorzitter René Goossens[†]

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter Paul Gysen

Financieel beheer Josée De Cock

Secretaris Walter Gysen

Raadsleden: Hugo Belmans, Marc Kelders, Chris Van der Snickt, Liliane Voorspoels.

Redactie Heemtenberg: Walter Gysen, Chris Van der Snickt, Paul Gysen

Tel. 03 230 17 51 | Tel. 03 292 51 15

heemtenberg@heemkringberchem.be

Lay-out: Paul Gysen | dtp@heemkringberchem.be

Secretariaat: Auwersstraat 34, 2600 Berchem | info@heemkringberchem.be

Internet: www.heemkringberchem.be

Facebook: www.facebook.com/heemkringberchem

Financieel beheer: Josée De Cock - tel. 03 230 17 51 | finbeheer@heemkringberchem.be

LIDGELDEN of STEUN AAN ONZE KRING

Familiaal lidmaatschap: € 15,00 per jaar

Steunend lid: € 20,00 per jaar

Erelid vanaf: € 35,00 per jaar

Bankrekening: IBAN BE53 0680 7122 0053

op naam van Heemkring Berchem vzw

Zoldermuseum "Schaliënhoeve"

Rooiplein 6 - 2600 Berchem (Domein Park West - La Piazza)

open elke 2de en 4de zondag van de maand

van 14.00 tot 17.00 uur

Groepsbezoek en afspraak mogelijk - voor info 03 292 51 15

e-mail: museumbeheer@heemkringberchem.be

Noot van de redactie:

Elke auteur blijft verantwoordelijk voor zijn eigen tekst.

Zomer 2017

Jg. 26 - nr. 128

Foto hierboven: Glasnegatief 4458 | Zicht op de hoeve van de familie Peeters, gelegen op het Rooi 19 te Berchem - 23 januari 1925 (Collectie Glasnegatieven Heemkring Berchem vzw)

Inhoudstafel

Contactgegevens pag. 2

Inhoudstafel pag. 3

Heemkringleven

➤ Jaarverslag 2016 pag. 4

➤ Teksten Heemtenberg pag. 7

➤ In Memoriam: Renée Suerickx-Demarbaix pag. 10

➤ Ledenbestand pag. 12

Museum- en Collectienieuws

➤ Schenkingen voor onze museumcollectie pag. 8

➤ Activiteitenweekend september 2017 pag. 9

• Cultuurmarkt Berchem Bruijsst 2017

• Open Monumentendag 2017

Ons Heem

➤ Het geheim van Zurenborg in 1896 - Deel I pag. 14

➤ De nostalgie van de Belgische Militaire Marsen pag. 20

Groote Oorlog

➤ "De Groote Oorlog" - geschiedkundig (deel 10) pag. 26

Heemkringleven

Jaarverslag 2016

Tijdens het werkjaar 2016 kwam de raad van bestuur tien maal samen. Buiten de normaal terugkerende punten zoals goedkeuring verslag vorige zitting en maandelijks kasverslag kwamen op de vergaderingen volgende punten aan bod.

Op de vergadering van 22 januari 2016 noteerden we in het museum in december 2015 een bezoekersaantal van 30 personen. Wegens dakwerken zal het museum een aantal bezoekdagen gesloten zijn. De kasten, tafels en beelden zullen degelijk ingepakt worden ter bescherming tegen vuil en stof. De ontslagnemende penningmeester wil voorlopig zijn taak verder zetten zodat tegen eind februari een plaatsvervanger kan aangeduid worden. Voor de “Erfgoeddag” in het teken van “Rituelen” zullen we de Berchemse jeugdbewegingen kiezen. We beschikken reeds over documentatie van jongenschiro Sint-Willibrordus en vragen nog documentatie aan over de scouts Sint- Stanislas en we krijgen filmbeelden van ons bestuurslid Hugo Belmans over de KSA.

Op de vergadering van 26 februari 2016 wordt de vervanging besproken van de ondervoorzitter, de penningmeester en twee raadsleden. De voorzitter dient zijn ontslag als voorzitter in om plaats te maken voor een jongere, dit in het teken van verjonging van het bestuur. Hij wil nog wel aanblijven in een andere functie. Hij stelt Paul Gysen voor als nieuwe voorzitter. De vergadering gaat hiermee akkoord. De aanstellingen zullen voorgesteld worden op de algemene statutaire vergadering van 1 april 2016. De aanwezigen nemen er akte van dat de dakwerken zullen starten op 15 februari en waarschijnlijk zullen duren tot 25 maart 2016. Nadien kan er overgegaan worden tot de grote kuis van het museum en aanpalende lokalen. We hopen te heropenen op de Erfgoeddag op 24 april 2016.

Op de vergadering van 1 april 2016 vernam het bestuur dat 152 leden hun lidgeld betaalden, 45 leden nog moeten betalen en 2 leden ontslag namen. Met Heemtenberg 124 zullen we een herinnering verzenden aan de leden die nog moeten betalen. Na de dakwerken dient het museum opgekuist en moeten we de tentoonstelling voor de erfgoeddag opstellen.

De tentoonstelling over rituelen laten we doorlopen tot in juni 2016 met de heemkundezondagen. Als onderwerp nemen we de “Leeuwerikwijk”. Verder wordt besloten deel te nemen aan “Berchem Buijsst” op zaterdag 25 juni 2016. De vergadering stemt in met de aankoop van een DVD- of Blu-ray-speler voor doorlopende presentaties van foto's of video's in het museum of op verplaatsing.

Op de vergadering van 29 april 2016 vernamen we dat 43 personen op erfgoeddag onze zolder bezochten. We kregen ook een groepsbezoek van OKRA-Pulhof. De huidige schatbewaarder, toenmalige voorzitter, vroeg aan de verschillende voorgangers hoeveel de kostprijs was voor het drukken en verzenden van vier uitgaven van Heemtenberg. Steeds tevergeefs. Nu rekende hij dit zelf uit. De kosten kwamen op 14 euro. Het gewone lidgeld is 12 euro. Per lid dat 12 euro betaalt, leggen we twee euro per jaar bij, terwijl de betrokkene denkt dat hij ons steunt. De vergadering gaat er mee akkoord de lidgelden vast te stellen op 15 euro gewoon lid, 20 euro familiaal lid en 35 euro als erelid. Tot slot werd de beslissing genomen om de archief- en documentatieruimte degelijk in te richten.

Op de vergadering van 27 mei 2016 werd de verhoging van de lidgelden vastgesteld vanaf 2017. Het aantal bezoekers bij de erfgoeddag was miniem. Met de heemkundezondagen plannen we een dubbeltentoonstelling over de verdwenen Leeuwerikwijk en Rituelen. Verder wordt de planning uitgewerkt voor onze deelname aan “Berchem Buijsst 2016”. De tarieven voor individuele en groepsbezoeken aan ons museum worden vastgesteld.

Op de vergadering van 24 juni 2016 wordt besloten om de leden die tot op heden nog geen lidgeld betaalden nog een herinneringsbrief te sturen. De belangstelling voor de heemkundezondagen was weinig succesvol. Om toch bezoekers aan te trekken dient de inhoud van de glaskasten regelmatig gewijzigd. Onze website wordt aangepast en er worden drie ventilatoren aangekocht.

Op de vergadering van 26 augustus 2016 wordt kennis genomen dat in de maanden juni, juli en augustus 2016 ons museum 40 bezoekers telde. De expo over de Leeuwerikwijk wordt verlengd tot eind 2016. Op onze stand van “Berchem Buijsst” telden we tussen de 75 en de 100 bezoekers. De museumplanning voor 2017 werd besproken.

Op de vergadering van 30 september 2016 werden voorbereidingen getroffen voor de erfgoeddag van 23 april 2017 onder het thema “Zorg”. Marc Kelders en Liliane Voorspoels zullen het samen organiseren en materiaal en info verzamelen.

We moeten dringend overgaan tot digitalisering van ons archief en fotocollectie. Hierbij kunnen we hulp gebruiken voor het inscannen van foto's. Er zijn reeds enkele vrijwillige helpers maar hiervoor moeten we een Epson V39 scanner aankopen, die tijdelijk aan de helpers in gebruik kan gegeven worden.

Op de vergadering van 28 oktober 2016 wordt nogmaals de digitalisering van archief en fotocollectie verder uitgewerkt. Voor de lidgelden 2017 zal bij Heemtenberg 126 een gepersonaliseerde brief met betaalstrook worden gevoegd. Verder wordt meer uitleg verstrekt over het “partner-project”.

Op de vergadering van 25 november 2016 wordt besloten om het museum niet te openen op 25 december 2016 (kerstdag). Verder werd de werking voor 2017 besproken. Eveneens wordt het partner-project 2017 aangehaald.

Op 1 april 2016 werd de algemene statutaire vergadering gehouden waar zowel het jaarverslag 2016 en het financieel verslag 2016 werden goedgekeurd, waarna aan de bestuurders kwijting werd verleend. De vergadering nam nota van het ontslag van Harrie Van Camp als lid van bestuur, het ontslag van Kris Reymer als ondervoorzitter en lid van de raad van bestuur, het ontslag van Luc Van den Bempt als penningmeester en lid van de raad van bestuur en tenslotte van Nicole Peeters als lid van de raad van bestuur. Zij wil nog wel als gewoon lid meewerken in onze kring.

Aangezien door deze vier ontslagen de raad van bestuur hierdoor dient aangevuld voor de functieverdeling worden Liliane Voorspoels en Josée De Cock aangesteld als nieuwe leden van de raad van bestuur.

Zoals voorzien in de statuten, artikel 20, verdelen de leden van de raad van bestuur onder elkaar de functies. Dat gebeurde in de vergadering van de raad van bestuur van 26 februari 2016.

De functies werden als volgt bepaald:

Paul Gysen, voorzitter.

Chris Van der Snickt, 1ste ondervoorzitter.

Hugo Belmans, 2de ondervoorzitter.

Walter Gysen, secretaris.

Josée De Cock, penningmeester.

Marc Kelders, bestuurslid.

Liliane Voorspoels, bestuurslid.

Buiten de gewone verzameling werden volgende thematentoonstellingen, de verdwenen “Leeuwerikwijk” en “Rituelen” in ons museum ingericht. In 2016 bezochten 252 bezoekers ons museum. In deze aantallen zijn ook twee groepsbezoeken begrepen. Rekening houdend met de sluiting door de dakwerken en opkuis van 15 februari 2016 tot 24 april 2016 kan dat toch nog een succes genoemd worden. We namen ook deel aan “Berchem Bruissst” eind juni met een infostand en trokken een negentigtal bezoekers.

Verder verstrekten we nog informatie aan leden en niet-leden over Berchem en zijn inwoners voor zover mogelijk was. We moeten voor veel van deze vragen betrokkenen verwijzen naar het Felixpakhuis, omdat we door de wet op de privacy zelf geen recente bevolkingsarchieven meer mogen inkijken. ☐

Teksten Heemtenberg

Hebt u nog oude foto's, een leuk verhaal Berchems verhaal, wilt u een bijdrage leveren of hebt u een interessant artikel over ons geliefde Berchem? Teksten zijn altijd welkom bij onze redactie:

Heemtenberg - Auwersstraat 34, 2600 Berchem

Telefoon 03 292 51 15 of 03 230 17 51

e-mail: heemtenberg@heemkringberchem.be of

ntp@heemkringberchem.be

**De redactie voor het volgende nummer wordt afgesloten op
zondag 15 oktober 2017.** ☐

Museum- en Collectienieuws

Schenken voor onze museumcollectie

Graag bedanken we volgende mensen voor hun giften die onze museumcollectie verrijken en de Berchemse geschiedenis vollediger maken:

- ◆ Kris Reymer, (oud-conservator van ons museum) schonk ons een reeks van 4 boeken, gesignd door de schrijver, over België in de Grote Oorlog. Ook gaf hij ons zijn persoonlijke archief over heemkring in bewaring.
- ◆ Jean en Thérèse de Hasque overhandigden ons een boek “Wedstrijd tot inrichting der Krijgsgronden van Antwerpen”. Het boek behoorde toe aan zijn vader.
- ◆ Ons lid, Charles Verstraete, schonk ons 2 fossiele bloemen en 1 wormfossiel en ook nog een klein zout- of suikerpotje met een bijhorend lepeltje.
- ◆ Van Nicole De Meyer uit Hoboken kregen we 4 beschilderde sieraatschotels met Berchemse zichten. Deze sierborden behoorden toe aan haar vader Willy De Meyer.
- ◆ Karin Sips en haar zoon gaven ons een origineel exemplaar van de Geschiedenis van Berchem uit 1886 door gemeentearchivaris J.B. Stockmans.
- ◆ Van de heer en mevrouw Allaert-De Herdt uit Mortsel kregen we een zelfportret van Lieven Renders (oud-directeur van de Gemeentelijke Kunstacademie), twee etsen en een heel mooi stukje Berchemse geschiedenis: de sleutel van “De Mooren Toren” op de Hogeweg.

Sleutel van “De Mooren Toren”

Rechtzetting:

In Heemtenberg 127 hebben we vermeld dat Mevrouw Colette Van Dooren ons een schilderij van de dreef naar het Troyentenhof schonk. Hierbij stellen we dat deze poort afgebroken werd in 1925. Als we de zetduivel willen corrigeren, dan moet dit natuurlijk “1952” zijn. Onze excuses hiervoor. □

Activiteitenweekend september 2017

Berchem Bruissst - Cultuurmarkt 2017

Zoals elk jaar kunt u ons bezoeken op de Cultuurmarkt tijdens Berchem Bruissst. Nieuwsgierig naar het Berchem van weleer? Kom dan bladeren in onze foto-albums en ontdek ons geliefde Berchem zoals het was 100 jaar geleden!!

zaterdag 9 september 2017

12.00 - 18.00 uur

**Victor Jacobslei - 2600 Berchem
voor Heemkringinfo: 03 292 51 15
museum@heemkringberchem.be**

Open MonumentenDag 2017

Op zondag 10 september 2017, doet de Heemkring Berchem voor de allereerste keer mee aan de jaarlijkse Open Monumentendag.

De Schaliënhoeve is niet alleen de thuishaven voor ons Heemkundig Zoldermuseum Schaliënhoeve en Restaurant-Brasserie Park West, maar is ook sinds 5 oktober 2009 door de Vlaamse regering vastgesteld en geïnventariseerd als bouwkundig erfgoed¹.

Kent u de Schaliënhoeve maar misschien wel beter Park West? Wil u er meer over weten? Bezoek ons tijdens Openmonumentendag tussen 11 en 17 uur in de Berchemse Schaliënhoeve!

U kunt alle info over de Schaliënhoeve terugvinden in onze speciale brochure die verkrijgbaar is tijdens de Open Monumentendag 2017.

zondag 10 september 2017

11.00 - 17.00 uur

**Rooiplein 6 - 2600 Berchem
Gratis toegang tijdens Open Monumentdag
info: 03 292 51 15 | museum@heemkringberchem.be**

¹ Inventaris onroerend erfgoed: <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11015>

In Memoriam

Ereburgemeester Renée Suerickx-Demarbaix (1920-2017)

Via de krant vernamen we het overlijden van ons steunend lid Mw. Renée Suerickx-Demarbaix op 96 jarige leeftijd. Ze werd geboren te Berchem op 11 november 1920 en overleed te Wilrijk op 16 augustus 2017.

Ze werd geboren als jongste van zes kinderen in het gezin van Gaston Edouard Demarbaix (1875-1943) die in 1906 huwde met Bertha Clémentine Permanne (1879-1962) Renée Demarbaix studeerde onder meer aan het Instituut Onze-Lieve-Vrouw aan de Grotesteenweg te Berchem.

In 1947 huwde ze met Louis Suerickx. Het gezin telde weldra drie kinderen.¹

Geboren als Renée Demarbaix gebruikte ze meer de naam van haar echtgenoot en was ze beter bekend onder de naam Renée Suerickx. Op gemeentelijk vlak was zij vroeger minder bekend.

Ze koos voor een politiek mandaat op de provinciaalijst en werd als eerste vrouw op de toenmalige CVP²-lijst op de tweede plaats gezet. Vermits die lijst voldoende stemmen behaalde was zij als provincieraadslid steeds verkozen. Maar in die tijd was het nog niet mogelijk om als vrouw verkozen te worden tot bestendig afgevaardigde van de provincie. Neen, dat was weggelegd voor mannen en hiervoor vond men altijd wel een goeie reden. Vertegenwoordiging van de Noorder-, de Zuiderkempfen, de standen enz. Dan maar een doekje voor het bloeden. Beheerraad van de PIVA³, 1ste secretaris van de Provincieraad. Dat was meer weggelegd voor de dames. Goed om stemmen van vrouwen te

¹ Met dank aan Mia Verbanck voor de bijkomend informatie.

² CVP: Christelijke Volkspartij, nu CD&V

³ PIVA: Provinciaal Instituut voor Voedingsbedrijven Antwerpen, het PIVA aan de Desguinlei te Antwerpen.

ronselen, maar mandaten? Gelukkig is dat nu wel gewijzigd.

In Berchem viel door een verschil van mening over de TV-distributie de coalitie CVP-BSP⁴ periode 1971-1976 uiteen en vormde een deel CVP-ers onder leiding van burgemeester Edgard Ryckaerts een kartellijst samen met PVV⁵ en Volksunie. De overige CVP-ers bleven zonder lijsttrekker over. De nationale CVP-leiding werd er zelfs bij betrokken om een oplossing te zoeken. Die werd tenslotte gevonden in de persoon van Renée Suerickx-Demarbaix. Die het moest opnemen tegen de kartellijst van oud-burgemeester Ryckaerts. Voorwaar geen dankbaar geschenk. Het werd een heftige kiesstrijd. Met overlopers langs beide kanten. Als de kartellijst het haalde moest die geen coalitie vormen, de CVP-lijst moest een coalitie vormen met de BSP.

De uitslag van de verkiezing was nipt. Het was wachten op de eerste gemeenteraadszitting en de verkiezing van de schepenen. Ook hier weer het spel van de overlopers. Uiteindelijk gaf dat de doorslag. Het werd een CVP-BSP-coalitie en het kartel werd in de oppositie gedwongen. Renée Suerickx-Demarbaix werd de laatste burgemeester van het autonome Berchem.

In 1984 verloor zij haar echtgenoot Louis Suerickx.

In deze laatste periode werden initiatieven, die gestart waren onder het vorige bewind, afgewerkt en ingehuldigd, we denken hier aan de Academie voor Schone Kunsten in de Onze-Lieve-Vrouwstraat, Sportcentrum Het Rooi in de Berchem Stadionstraat, de gemeentelijke reinigheidsdienst in de Uitbreidingstraat en het Cultureel Centrum in de Driekoningenstraat. In 1982 met het oog op de fusie werd er tussen de CVP-Antwerpen en de groep rond Ryckaerts een overeenkomst gesloten dat er geen CVP-scheurlijst in Berchem zou opkomen naast de officiële CVP-fusielijst. Dit zonder de CVP-Berchem hierover in te lichten.

Na de fusie in 1983 werd Renée Suerickx-Demarbaix benoemd tot voorzitter van de Antwerpse Waterwerken.

Alhoewel ze in de politiek als tijdens de ambtsperiode 1977/1982 meestal niet overeen kwamen, was de verhouding buiten de politiek tussen Renée Suerickx en Edgard Ryckaerts zeker niet vijandig. Zeker na de fusie waren de strubbelingen voorbij en de plooiën gladgestreken.

Van deze verzoening gaf zij blijk ter gelegenheid van de viering op donderdag 5 juli 2012 van de toekenning van de eretitel van hun ambt

⁴ BSP: Belgische Socialistische Partij, nu sp.a (SP Anders).

⁵ PVV: Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, nu VLD.

waarbij elke ere mandataris het woord kreeg. Het moest een echte viering worden. De vorige sprekers hadden hun beleid in de bloemetjes gezet. De laatste echter, ereschepen Lode Hancké, kon het niet laten om wraak te nemen en oud-burgemeester Edgard Ryckaerts tot op de grond af te breken en zelfs in de grond te boren. Daarmee bewees hij zichzelf een slechte dienst. Dat doet men niet met iemand die niet aanwezig is en zelfs overleden is en zich dus niet kan verdedigen. Renée Suerickx was hierover zeer verontwaardigd en nog anderen die met Ryckaerts gewerkt hadden, stonden op het punt om de zaal te verlaten.

Vermelden we nog dat de eucharistieviering plaats had op zaterdag 26 augustus 2017 om 11 uur in de kerk Pius X aan de Groenenborgerlaan te Wilrijk gevolgd door bijzetting in het eregraf op de begraafplaats van Berchem.

We bieden langs deze weg onze christelijke deelneming aan de getroffen familie.

Walter Gysen | secretaris □

Ledenbestand

We verwelkomen onze nieuwe leden: familie Jean de Hasque, de heer Geryl Marcel en de heer Reginald Rhodes.

We bedanken ook speciaal onze andere leden voor hun steun in 2017!

Onze ereleden: Café De Sport, Z.E.H. Caroen Jacques, Dhr. Claes Jef - Theeuws Godelieve, Dhr. De Saegher Bruno, Dhr. Hellemans Paul, Dhr. Hikspoors Jef, Fam. Reymer Kris, Dhr. Wauters Marc, Mevr. Woestijn-Buysens Ch..

Onze steunende leden: fam. Berghs Walter, dhr. Beumont Louis, dhr. Brauers Willem, mevr. Burman Nelly, fam. Christiaen Roger, mevr. Coosemans M., dhr. De Bruyn Remi, fam. de Hasque Jean, mevr. Demarbaix Renée†, dhr. Dox Ludo, dhr. Hendriks Paul, mevr. Hikspoors Nelly, fam. Kleyn-Beyers Alex, fam. Loveniers-Lamagie, fam. Nelen-De Mulder, dhr. Pietermans Edouard, fam. Possemiers Jean-Paul, dhr. Potters Herman, dhr. Ramakers Willy, fam. Reymer-Pelemans J., dhr. Rhodes Marcel, fam. Saen Guy - Nagels, dhr. Schiltz Dirk, fam. Schouwaerts-Croonen P., mevr. Segal Suzanne, dhr. Thiessen Luc, mevr. Torfs Irena, dhr. Van Bergen Dirk, dhr. Van Camp Harrie, dhr. Van den Bempt Luc, fam. Van den Bergh-Van der Schueren, mevr. Van den Bogaert-Van den Wildenberg, dhr. Van den Borre Hendrik, dhr. Van der Snickt Chris, fam. Van Gampelaere Karel, mevr. Van Geystelen Liliane, dhr. Van Gorp Jacques, mevr. Van Hombeeck - Driesen,

fam. Van Looveren-Sannen Freek, dhr. Van Nuffel-De Pauw Simona, dhr. Van Remoortere Jan, fam. Van Sintruyen-Servaes Albert, mevr. Vandingelen Maria, fam. Vandyck-Van Abbenyen, mevr. Vanhoolst G., mevr. Verbanck Mia, dhr. Verbeeck Frank, dhr. Verellen Armand, mevr. Verryt Jeanne, dhr. Verstraeten Charles, fam. Vervoort-Verborgt, dhr. Vigoureux Jean, dhr. Vleugels Guy, dhr. Willeme Stijn, mevr. Wouters Els, Eerwaarde Zusters Annonciaden, fam. Zwijzen Hugo.

Familiale leden: dhr. Alaers Rob, fam. Alix-De Roover Louis, dhr. Anthierens Willy, mevr. Backx-Seberechts Ria, mevr. Baes Marie-Paule, dhr. Balanck Jan, mevr. Beenens Carolina, mevr. Beirnaert Frieda, fam. Belmans Hugo, fam. Bertels Frans, dhr. Biart Guy, dhr. Bisschops Remy, dhr. Blom Rik, mevr. Boel Jeannine, mevr. Buelens Margriet, dhr. Buyle Hugo, fam. Claes-Van Abbenyen, fam. Coppens-Seghers H., dhr. Coune Rik, dhr. De Clercq Leo, fam. De Cleyn-Mommen, dhr. De Groof Roger, dhr. De Raedt Michel, dhr. De Wael Piet, fam. De Wit-Vaesen, fam. Descheemaeker, dhr. Dieltiens Ludo, dhr. Elaut Alex, dhr. Everaert André, fam. Geraedts-Van Overschee P., dhr. Geryl Marcel, mevr. Goos Jeannine, dhr. Gysen-Voorspoels P., fam. Gysen-De Cock W., dhr. Hikspoors Jan, dhr. Holthoff Nikolay, dhr. Huijghebaert Philippe, mej. Jacobs Rita, mevr. Jochems Annemie, dhr. Kebers Michel, dhr. Kelders Marc, dhr. Libens Jo, mevr. Liekens Maria-Van Hoof, dhr. Mallentjer Raymond, fam. Mertens-Bulteel, dhr. Norree Maurice, mevr. Peeters Nicole, mevr. Perck Hanni, mevr. Philippe Kristien, mevr. Reynaerts Angele, dhr. Roelands-Vermeulen, fam. Santens-Smits, dhr. Schiltz Ivo, mevr. Schoiers Monique, mevr. Slegers J., dhr. Spaenhoven Georges, fam. Sprengers-Peremans, mevr. Stevens C., dhr. Tessens Lucas, fam. Thiery-Hubené, mevr. Tireliren Lieve, dhr. Van Ael Walter, fam. Van Beeck Renaat, fam. Van Bouwel-De Schepper W., dhr. Van Bulck Gaston, fam. Van de Perre-Deboey, fam. Van den Bogaert-Vercruysse Frans, mevr. Van den Bosch Monique, fam. Van der Heyden-Verelst, fam. Van der Maelen-De Landtsheer, dhr. Van der Paal Jozef, dhr. Van der Snickt Dominique, dhr. Van Dierdoncq Ivan, mevr. Van Dooren-de Fontenailles Gilles, fam. Van Geystelen L.& G., fam. Van Herwegen-Bryssinck L+M, dhr. Van Hissenhoven Th., fam. Van Hoye-Van der Maat, fam. Van Konnegem Willy, dhr. Van Riet Adriaan, mevr. Van Rompuy Magda, fam. Van Sant-Vermeiren, Z.E.H. Van Tichelen Karl, dhr. Vanden Broecke Bernard, mevr. Verbeeck Elisabeth, dhr. Verellen Kris, mevr. Verlinden-Lamagie Flora, fam. Verstreken Henri, mevr. Vloeberghs Jacqueline, dhr. Vreys Walter, dhr. Waeterschoot-Billion Fons, dhr. Wolters-Van der Wey Michel, dhr. Zwijzen Dirk. □

Het geheim van Zurenborg in 1896 - Deel 1

door Paul Gysen

In het online Historisch Archief van Gazet Van Antwerpen kwam ik tijdens het grasduinen in artikels over Berchem in de krant van zaterdag 17 april 1897, op pagina 2, volgende uitgebreide titel in telegramstijl tegen:

GEHEIMZINNIGE ZAAK. Kindermoord. – Ontdekking van een kinderlijk te Berchem. – Vertrek naar Brussel. – Naamloze brief. – Het parket op Zurenborg. - Aanhouding der verdachte moeder. – Eene geheimzinnige vrouw.

Een kindermoord te Berchem, een naamloze brief en een geheimzinnige vrouw... reden genoeg om te onderzoeken en verslag uit te brengen.

Het geheim

Begin april 1897 ontving de Procureur des Konings te Antwerpen een naamloze brief die melding maakte van *“een zekere juffer die in de maand Maart van verleden jaar een kind ter wereld bracht en niemand het nog ooit gezien had”*. Als dader werd *“één der schoonste juffers van het stad”* als dader vernoemd, blijkbaar een dame uit een vooraanstaande Antwerpse familie.

Een jaar eerder, in maart 1896, op de dag dat in Berchem 's avonds een kinderlijk werd ontdekt in de vesting, zou een vrouw in een woning van een dokter in de 6e Wijk¹ bevallen zijn. Bijna onmiddellijk na de bevalling vertrok ze in haar zwakke toestand met een rijtuig naar Brussel. Later die dag keerde ze terug naar Antwerpen maar zonder haar kind. Niemand had het pasgeboren kind nog gezien of er ook maar iets over gehoord. De geboorte van het kind werd, zoals toen niet ongebruikelijk was, bij de Burgerlijke Stand aangegeven door de dokter die de bevalling gedaan had.

De verklaringen in deze anonieme brief werden serieus genomen en het Parket startte een onderzoek, geleid door Onderzoeksrechter Maris en substituut Smeesters. De dokter werd gehoord en vertelde het verhaal

¹ 6e Wijk van de Stad Antwerpen. De wijk Zurenborg behoorde tot in 1912 tot het grondgebied van de Stad Antwerpen. Vanaf de grenswijziging in 1912 maakt deze wijk gedeeltelijk deel uit van Berchem.

zoals het beschreven werd in de naamloze brief. Ook de dame in kwestie werd ontboden en verhoord door de onderzoeksrechter.

Ze verklaarde aan de onderzoeksrechter dat ze het kind aan een vrouw had toevertrouwd, die haar man halvelings kende, om voor het kind te zorgen en het te voeden. Toen ze van Brussel was teruggekeerd, zou ze noch de vrouw, noch het kind hebben terug gevonden en ondanks de zoektocht naar beiden was deze vruchteloos gebleven. Ze werd hierna aangehouden en naar de gevangenis overgebracht.

Kinderlijk gevonden te Berchem

Een jaar eerder verschijnt op woensdag 4 maart 1896 op pagina 3 in Gazet Van Antwerpen onder de rubriek “Binnenlandsch Overzicht” het kleine artikel **“Berchem – Een kinderlijkje ontdekt.”**

In het artikel kunnen we lezen dat *“op maandag 2 maart, kort na de middag, uit het water van de vesting een kinderlijkje van het vrouwelijk geslacht werd opgevist. Het was gekleed met baalkatoenenhemd, licht gecrocheteerd slaaplijfje² en een nagelbandje³ van gele flanel. Verder was het gewikkeld in twee witte servietten, bijna nog nieuwe, waaruit de initialen gesneden waren en een flanelen doek. De politie van Berchem zal de zaak verder onderzoeken.”*

Maandag 2 maart 1896 - De bevalling

Zoals in die tijd wel meer gebeurde, was er door de geheimhouding wel eens meer speculatie en sensatie rond de gebeurtenissen dan nodig was. De telefoon stond blijkbaar bij Gazet Van Antwerpen niet stil omdat veel mensen wilden weten wie de dader was. Ook waren er talrijke bezoekers op de kantoren van de redactie met diezelfde vraag. Nieuwsgierigheid alom dus.

Dat er onnauwkeurigheden in de berichtgeving rond deze geheimzinnige zaak zaten, was volgens de Gazet niet te verwonderen en kwam door het feit dat er momenteel de grootste geheimhouding werd voorzien. Ook werden alle dagbladschrijvers ver uit de buurt van de onderzoekers gehouden.

² Gecrocheteerd slaaplijfje: gehaakt onderlijfje

³ Lijnwaden band die op de navel, rond het lichaam van een baby wordt gespeld.

AKTE N° 1446
 te Brussel
 N° 51 S^o 6.
 Huwelijksakte der Ouders. Jaar — N^o —

Den vijfden der maand Maart van het jaar duizend acht honderd zes en negentig ten twee ure des na middags
GEBOORTEAKTE van Elionore, op twee Maart desesjaars ten tien en half ure des voormid-
 dags alhier geboren, dochter van Elionore Vola Schoenfeld, onder twaalf en twee en
 twintig jaar geboortig van Chicago in Noord Amerika te Brussel provincie Antwerpen ge-
 huwelijkt, te overleden in het bijwonen van jeannes Guennarus Toets, oud zes en vijftig jaar, en
 der burgerlijke, en van Julianus Taus, klek, oud vier en twintig jaar, beiden alhier gehuisvest.
 Aldus ten Stadhuijs in dubbel opgemaakt door mij ondergeteekende, Schepenen der Stad Antwerpen, behoorlijk gedelegeerden Ambtenaar
 van den burgerlijken stand, ZIJNDE HET KIND AAN MIJ VERTOOND; alles volgens de aangifte gedaan door Francois Van Emden, doctor in
 de geneeshele en vroedkunde, oud negenen twintig jaar, alhier gehuisvest, en navoering der
 hebben de comparanten benevens mij getekend.
Grandmeester J. J. Maack St. Pauw Van Kuyck

Stad Antwerpen - Geboorteakte 1466: Eléonore Schoenfeld, geboren te Antwerpen op 2 maart 1896 om 10.30 uur.

Akte N° 52
 N° 52
 Overleden 2 Maart
 oud Levenloos vertoond.

Den Tweeden der maand Maart van het jaar Duizend Acht honderd Zeventien en negentig ten een ure des na middags
OVERLIJDENS-AKTE van een Levenloos vertoond kind, van het vrouwelijk geslacht, alhier in de water
 der oetening overleden gevonden op Heden, twee Maart desesjaars ten half een ure des na middags
 dochter van onbekende ouders, volgens de aangifte aan mij gedaan door Constantin
Delannoy, onderkommissaris van politie, oud drie en dertig jaren, en van Lidovicus
Spyschaert, politieagent, oud een en dertig jaren, beiden alhier gehuisvest.

Aldus ten Gemeente Huize in dubbel opgemaakt door mij ondergeteekende Burgemeester AMBTENAAR VAN DEN
 BURGERLIJKEN STAND, der gemeente Berchem, Provincie Antwerpen, EN ZULKS WEL NA MIJ VAN HET VOORSCHREVEN OVERLIJDEN TE HEBBEN VERZEKERD;
 en na voorlezing deser hebben de comparanten benevens mij getekend.

Delannoy Spyschaert

Frans Van Kuyck

Gemeente Berchem - Overlijdensakte 52: Een levenloos kind van het vrouwelijk geslacht, dood aangetroffen op 2 maart 1896 om 12.30 uur.

De andere Antwerpse kranten schreven dat de beweringen van Gazet Van Antwerpen leugens waren en uit de lucht gegrepen. Blijkbaar liepen ze 24 uur achter wat de berichtgeving betrof. Gazet Van Antwerpen beweert echter dat ze van een uiterst betrouwbare bron informatie kregen.

Op dinsdag 20 april 1897 publiceert Gazet Van Antwerpen een samenvatting van het verhaal dat zich die beruchte ochtend in maart 1896 had afgespeeld. Op 2 maart 1896, rond 7 uur 's ochtends, was Juffrouw Eléonore Dola Schoenfeld, 22 jaar oud en wonende in de Philomenastraat op Zurenborg samen met haar zus gaan aankloppen bij Dokter Van Emelen op de Dageraadplaats met het verhaal dat ze moest bevallen maar dat omwille van hun zieke moeder ze niet thuis kon bevallen en dat deze niet op de hoogte was van de zwangerschap. Ze vroegen om daar te mogen bevallen. Nadat de dokter zijn toestemming had gegeven werd de zus erop uit gestuurd om een zekere dokter Printemps te halen om de bevalling uit te voeren. Ze beviel rond 10.30 uur.

Omdat ze geen kleding bij zich hadden voor de pasgeborene, kregen ze de babykleding van de doktersvrouw die er speciaal voor zorgde dat eventuele initialen op de kleding of doeken werden verwijderd “om hun naam niet te laten rondsleuren”. Ze hadden aan mevrouw Van Emelen verteld dat ze het kind bij een voedster gingen plaatsen, waarschijnlijk om geen verdere argwaan te wekken.

“Enkele uren” later gingen Dola en haar zus te voet naar huis. Een vriendin van haar, Miss Florence “Flory” O'Donnel kwam het kind halen en vertrok ermee. Hierna hadden ze niks meer vernomen van deze dames of over het kind.

Een tweetal dagen later ging Dola boodschappen doen in de buurt, tot zelfs in de stad. Vermoedelijk deed ze dit om haar toestand nogmaals te verbergen.

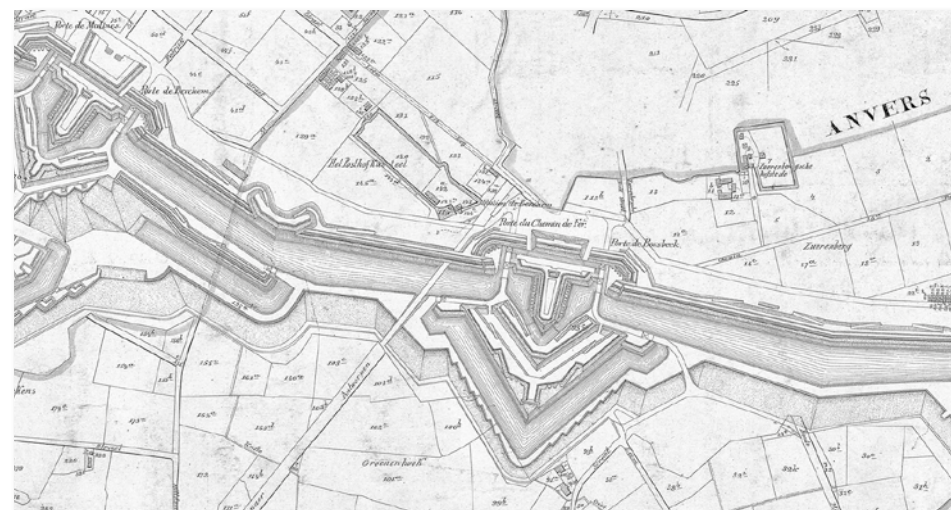
Op 4 maart 1896 las dokter Van Emelen in Gazet Van Antwerpen⁴ de berichtgeving over het gevonden kinderlijkje te Berchem. Door de beschrijving van de kledij die het levenloze kind droeg, deed hem vermoeden dat het hier wel eens om het kind zou gaan dat hij 2 dagen eerder ter wereld bracht. Hij contacteerde hierop zijn collega dokter Printemps en samen legden ze hun vermoeden voor aan een derde dokter. Ook vroegen ze raad bij een advocaat. De dames hadden laten verstaan dat de familie voor de geboorteaangifte zouden zorgen. Omdat dokter Van Eemelen dit nu

⁴ Gazet Van Antwerpen was, volgens eigen zeggen, de enigste Antwerpse krant die de vondst van het kinderlijkje publiceerde.

sterk in vraag stelde, ging hij informeren bij de Burgerlijke Stand. Toen bleek dat er geen aangifte was, deed hij de aangifte en werd het kind ingeschreven als Eléonore Schoenfeld.

Maandag 2 maart 1896 - Levenloos kind in Berchem

Op 2 maart 1896 om 13 uur maakt burgemeester Frans Van Hombeeck, als ambtenaar van de Burgerlijke Stand te Berchem, in aanwezigheid van Adjunct-Commissaris van de Berchemse politie Constant Delannoy en agent Ludovicus Spysschaert⁵, de overlijdensakte op van een “levenloos vertoond kind van het vrouwelijk geslacht, alhier in de waters der vesting overleden gevonden op heden, twee maart dezes jaars ten half een ure des namiddags, dochter van onbekende ouders,...”. Men vond het kinderlijkje in de vestingwaters op de Groenenhoek⁶.

Detail van het Popp-kadasterplan van Berchem circa 1855. Zicht op de Groenenhoek met de Spoorbaan- en Borsbeekse Poort. Enkel de “Zuerenbergsche Hofstede” ligt binnen de grens met Berchem. De rest van Zurenborg behoort nog toe aan de Stad Antwerpen. (Kadastrale atlas van België door Philip-Christian Popp - Collectie Heemkring Berchem)

Volgende aflevering meer over dit mysterie en de sensationele rechtszaak die hierop volgde. □

⁵ Lodewijk of Ludovic Spysschaert is later bij de overgave van de Vesting Antwerpen op 10 oktober 1914 (dienstdoend) commissaris van politie.

⁶ Groenenhoek: het gebied achter de Spoorbaan- en Borsbeekse Poort, tussen de huidige Posthofbrug en de Wapenstilstandlaan.

De nostalgie van de Belgische Militaire Marsen

door Hugo Lambrechts-Augustijns

Inleiding

We kunnen de mannelijke Belgische bevolking indelen in een categorie die haar dienstplicht heeft vervuld vóór 5 februari 1995 en de jonge mannen die geen militaire dienst meer hoefden te volbrengen. De toenmalige minister van landsverdediging Leo Delcroix *schortte* in 1994 de dienstplicht op, zodat de laatste dienstplichtigen na een verkorte diensttijd van acht of zes maanden - al naargelang zij in België of Duitsland gekazerneerd waren - afzwaaiden. Op 11 februari 2004 diende minister André Flahaut een wetsvoorstel in om de legerdienst in ons land definitief af te schaffen. Tot op heden is dit niet gebeurd.¹ De technologische en gespecialiseerde uitrusting van het leger maakt de inzet van een milicien gedurende een jaar weinig zinvol. In vrijwel alle NAVO-landen heeft men nu enkel een beroepsleger.

Tot 1 december 1909 bestond het Belgische leger uit vrijwilligers en lotelingen. Volgens de legende was de nieuwe militiewet de laatste die koning Leopold II op zijn sterfbed goedkeurde en tekende. Sinds 1904 was men op de hoogte van het Duitse von Schlieffenplan en omdat de oorlogsdreiging te groot werd, werd vanaf augustus 1913 de militaire dienstplicht ingevoerd. Vanaf 30 augustus 1938 (de spanningen voor een volgende oorlog groeiden) moesten alle jonge mannen een bepaalde tijd het leger vervoegen. Na de Tweede Wereldoorlog konden de miliciens hun dienstplicht vervullen in België of in een in Duitsland gelegerd garnizoen.

De meningen van oud-miliciens over het nut en de belevenis van de legerdienst zijn zeer verdeeld.

Een groot percentage van de miliciens vond het *‘de schoonste tijd van hun leven’* of stelde dat ze er *‘man zijn geworden’*. Anderen vonden hun legerdienst een verloren jaar en hun ervaringen waren zeer negatief. Ik kan

¹ 23 januari 2006: wetsvoorstel legerdienst ingediend door Lionel Vandenbergh. Op 24 februari 2006: wetsvoorstel ingediend door Walter Muls. Op 24 mei 2006: wetsvoorstel ingediend door Hilde Vautmans, Ingrid Meeus en Stef Goris.

hun standpunt ten volle begrijpen. Niet alle functies voor dienstplichtigen in het Belgische leger waren even boeiend en dikwijls heel saai. Het hing er dus van af in welke eenheid men dienst deed en welke oversten men had. Wie echter geen legerdienst heeft vervuld, kan moeilijk de nostalgie van de ancients aanvoelen.

De nostalgie

Veel oudgedienden zijn fier op hun eenheid. Dit uit zich bijvoorbeeld in de kleur van de muts die zij gedragen hebben. Zeker de paracommando's zijn trots op hun wijnrode of groene muts. Veel eenheden maakten er een bijzonder ceremonieel van de uitreiking der gekleurde mutsen na het slagen in de opleiding. Het gaf een saamenhorigheidsgevoel en een korpsgeest: *“ik hoor bij deze elitetroepen”*. Toen men in Nederland de ‘commandogroene’ baret als standaard baret voor alle legereenheden wilde invoeren, stuitte dit op hevige reacties bij de Nederlandse commandotroepen. Er moest een onderscheid blijven tussen de elite-eenheid en de andere gewone militairen.

Bij de regimentsfeesten of grote parades wordt de mars van de eenheid gespeeld, meestal door een van de militaire muziekkorpsen. De muziekkapel van de Gidsen is zeer vermaard en haar optreden bij tal van taptoes en militaire evenementen wordt zeer gesmaakt. Elke militair vindt de melodie van zijn eenheid de mooiste.

Dat militaire muziek een belangrijk element blijft bij officiële ceremonieën kwam o.a. tot uiting bij de inauguratie van Emmanuel Macron tot president van Frankrijk. Hij schouwde de militaire eenheid die aantrad in het Élysée met de muziek van de *‘Marche de la garde consulaire à Marengo’*.²

De Fransen blikken nog steeds terug op roemrijke dagen. Militaire muziek kenmerkt zich van oudsher door *‘servitude et grandeur’*. Naast haar primaire signaalfunctie in het leger had deze muziek zich in de loop der tijden geleend tot eer- en machtsvertoon.³

² De overwinning van Marengo verzegelde het succes van de Italiaanse campagne onder leiding van generaal Napoleon Bonaparte in het jaar 1800. De positie van Bonaparte werd toen versterkt als Eerste Consul. Het paard van Napoleon van 14 juni tot 18 juni 1815, tijdens de Slag bij Waterloo, heette Marengo.

³ Erik Baeck, *De expansie van de militaire muziek*, p. 386.

Het verhaal van mijn grootvader

Mijn grootvader heeft zijn legerdienst volbracht in het Zevende

Linie-

regiment vóór de 'Groote Oorlog'. Die oorlog heeft hij meegemaakt als militair en hij was betrokken bij de Slag van Halen of de zogenaamde 'Slag der Zilveren Helmen' op 12 augustus 1914. Hij vertelde dat de verplaatsingen buiten de kazerne opge-
luisterd werden door een militaire muziekkapel. De soldaten maakten op de marsmuziek een parodie:

"'t Zevende moet marcheren, 't Achtste zal kreperen,...". De rivaliteit tussen

twee regimenten komt ook tot uiting in het verhaal van Aimé De Graeve die zijn militaire dienst volbracht in het Zesde Linieregiment. Bij de regimentsmars werd gezongen: *"Al die van 't zesde zijn dieven"*, gevolgd door: *"en die van 't vijfde stelen mee"*.⁴ Ere-luitenant-kolonel Van Kerckhove geeft echter/anderzijds een officiële tekst op de melodie van de mars van het Zesde Linieregiment:

"Klaroenen schalt voor 't Zesde Linie!"

Doet galmen blij de strofen van ons regiment!

Waar wij passeren, daar is 't kermis in d'familie

Waar wij ook gaan, daar gaat het beste regiment!" (enz.)⁵

In de jaren '60 van vorige eeuw was het maken van een parodie op militaire muziek niet meer zo gebruikelijk. We kregen de regimentsmars voornamelijk nog te horen bij de regimentsfeesten of bij bijzondere gelegenheden.

Ik ken enkel de parodie op de sonnerie die de entree van de kolonel van het regiment verkondigt: *"De kolonel moet schijten, de kolonel moet schijten,*

⁴ Aimé De Graeve, *Soldatenrijmelarij*, p. 29.

⁵ Manu Cammaert, *De geschiedenis van het 6 Linieregiment*, p. 391.

geeft hem papier, geeft hem papier, de kolonel is hier".⁶ In de vooroorlogse periode werden de meeste bevelen met een bepaald trompetsignaal of sonnerie⁷ aangekondigd. Een parodie op die sonnerie maakte het onthouden van het bevel gemakkelijk. Dat vóór de Eerste Wereldoorlog alle bevelen eentalig Frans waren, zal ook een rol gespeeld hebben in het kweken van geheugensteuntjes voor de sonneries.

Aimé De Graeve vervulde zijn legerdienst in 1932 bij het Zesde Linieregiment, dat gelegerd was in de toenmalige kazerne aan Berchem-Station. Toen werden alle bevelen nog met klaroengeschal aangekondigd. Het Frans had nog een sterke invloed op de soldatentaal en men sprak van een 'clairon'. Op het klaroengeschal bij het wekken zongen de soldaten:

"Zeg schachten, kom schachten debout. Waar zijn mijn schoenen en getten naartoe?"

Mijn schoenen staan onder mijn bed. Mijn getten hangen aan mijn casette".

De Franse invloed van de woorden 'debout' (opstaan), 'getten' (van guêtres, beenstukken⁸) en 'casette' (kastje) laat vermoeden dat deze tekst al heel lang gebruikt werd.

⁶ Officieel heet dit de sonnerie "aan de korpscommandant". Variatie op 'geef hem papier' is 'gemakpapier' (info Philippe Huijghebaert).

⁷ Het Franse woord 'sonnerie' geldt voor de melodie van mechanische klokken of uurwerken, het melodietje van een telefoon en de geluiden geproduceerd door een trompet voor een militair signaal. Ook een jachthoorn produceert sonneries. Sonneries kunnen verwerkt worden in een muzikale compositie.

⁸ Une guêtre is een slobkous.

Bij het regiment Jagers te Paard werd in 1910 bij het wekken gezongen:

“Allez chasseurkens debout, prenez vos sacs de pansage avec vous”. ‘Pansage’ is het roskammen of het verzorgen van de paarden.⁹

Wat later klonk het signaal voor het eten. Men zong daarop:

“Komt den bouf maar halen (bis). ’t Is niet veel, maar ’t is toch goed”.

Als er verzamelen geblazen werd dan klonk het zo:

*“Rotte petaatten, rotte petaatten met schelvis, dat eten de boeren
als ’t kermis is”*.

Het appel van de gestraften voor de ‘corvée’ werd vertaald als:

“komt de koeken halen (bis)”.

Wie bijvoorbeeld vier dagen arrest kreeg, sprak van:

“Ik heb vier dagen koeken gekregen”.

De korporaal of brigadier van week moest de briefwisseling ophalen als de postbode aangekomen was (la distribution du facteur). De clairon blies dan: *“Schacht d’er is nen brief voor aa. Maar d’er zijn geen oorden bij”*. Omdat de betekenis van ‘oorden’ niet meer bekend was, werd het woord verbasterd tot ‘oden’. Heel dikwijls werd ‘oorden’ vervangen door ‘centen’. Een oord is een koperen muntje dat voor het eerst in 1580 in onze gewesten werd geslagen. Vier oorden waren een stuiver en er gingen 20 stuivers in een Brabantse gulden.¹⁰

Voor het rapport bij de dokter werd geblazen: *“Wie heeft er vannacht naar d’hoeren geweest?”*

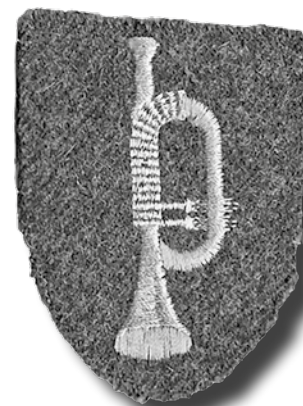
Bij het bevel ‘geef acht’ had men de woorden: *“En zet u godverdomme in positie”*.

De laatste sonnerie van de dag was ‘het doven van de vuren en de lichten’ (extinction des feux et des lumières): *“De keers uit, de keers uit, één, twee, drij”*.¹¹

⁹ <https://sites.google.com/site/2dejagerstepaard/allerlei/leven-anno-1910>

¹⁰ Karel Lemmens, *Rekenmunt en courant geld*, Jaarboek Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde, 1998, pp. 39 en 45.

¹¹ Aimé De Graeve, *Soldatenrijmelarij*.

Vraagstelling

Mijn zoektocht naar de parodieën op de marsmuziek van de Belgische legereenheden en de sonneries leverde reeds wat informatie op. Daar ik vermoed dat de parodieën vooral ontstonden vóór de Eerste Wereldoorlog, is de kans groot dat ik niet veel getuigenissen nog kan opsporen. Dat zou spijtig zijn, want een stukje militair erfgoed is dan teloorgegaan. Indien U een bron kent waar zulke parodieën genoteerd zijn, of iemand kent die de tekst nog kan zingen, laat het ons a.u.b. weten (zie adres in voetnoot 12).¹² Indien het huidige debat over het herinvoeren van de leger- of burgerdienst positief zou uitdraaien, dan kunnen we tenminste meezingen op de militaire marsen. □

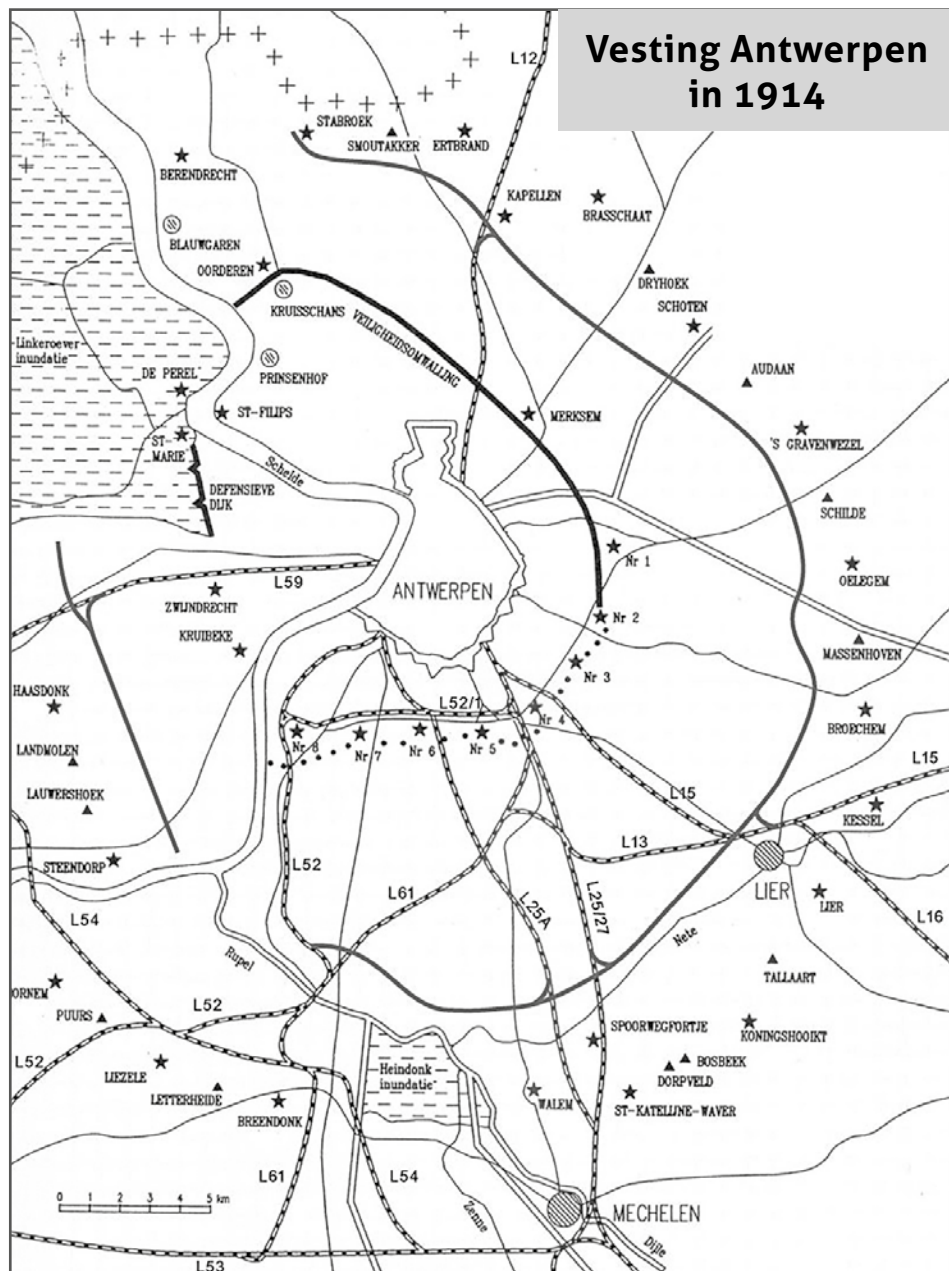
Bibliografie

- Baeck, Erik, *De expansie van de militaire muziek*, in: Grijp, Louis Peter (hoofdredactie), *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, Amsterdam-Kapellen, 2001, pp. 386-391.
- Bruneel, Natan, *Sociale geschiedenis van het Brugse muzikleven tijdens en rond het jaar 1885*, (3.1-Fanfare- en harmoniemuziek), licentiaatsscriptie Katholieke Universiteit Leuven, Fac. L&W., academiejaar 2001-2002.
- Cammaert, Manu, *De geschiedenis van het 6 Linieregiment*, s.l., [ca. 1993].
- De Graeve, Aimé, *Soldatenrijmelarij*, in: Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse Regio, Borgerhout, jg. 32/4, winter 1984, pp. 28-31.
- *Cavalerie, Artillerie et Train. Instruction pour les Trompettes*, Bruxelles, 1909.
- Maugendre, Xavier, *L'Europe des hymnes dans leur contexte historique et musical*, Editions Mardaga, 1996.
- Vingtrinier, Joseph, *Chants et chansons des soldats de France*, Albert Méricant éd., 1902.

Bruxelles - Avenue Louise - Les Guides

¹² Hugo Lambrechts-Augustijns, hartenhuisje@hotmail.com of Boekweitstraat 30, 2900 Schoten.

Legende

- ★ Fort
- Schans (Binnengordel)
- ▲ Schans (Buitengordel)
- Ⓜ Kustbatterij

Vesting Antwerpen in 1914

Groote Oorlog

“De Groote Oorlog” - geschiedkundig (deel 10)

door Walter Gysen

Vesting Antwerpen

De Vesting Antwerpen of PFA (Position Fortifiée d'Anvers) was van 20 augustus 1914 tot 7 oktober 1914 niet alleen de tijdelijke hoofdstad van België maar ook de “versterkte burcht” van België. Na de val van de forten van Luik en Namen, werd Brussel opgegeven en moesten vorst en regering zich terugtrekken naar Antwerpen. De PFA stond onder het bevel van luitenant-generaal Victor Deguise.

Luitenant-Generaal Victor Deguise
(°22 December 1855 - †1922)

De Vesting Antwerpen werd omringd door een gordel van forten die in de periode 1860 tot 1864 werden gebouwd op voorstel en onder leiding van kapitein Henri-Alexis Brialmont.

De eerste gordel bestond uit 8 bakstenen forten genummerd van 1 tot 8 en opgebouwd op het grondgebied van de gemeenten Wijnegem, Wommelgem, Borsbeek, Mortsels, Edegem, Wilrijk (Forten 6 en 7) en Hoboken. Deze forten lagen telkens op een afstand van 2 km van mekaar. De ruimte tussen de forten werd opgevuld door een drietal schansen. Deze forten werden met elkaar verbonden door een militaire baan. Ze werden op belangrijke punten geplaatst vanaf Wijnegem (Fort 1) in het noorden tot Hoboken (Fort 8) aan de Schelde.

Fort 4 in Mortsel werd opgericht in de hoek gevormd door de weg naar Lier en de spoorwegen Antwerpen-Brussel en Antwerpen-Lier. Fort 8 in Hoboken stond in voor de verdediging van de Schelde en de forten 2 in Wommelgem, 3 in Borsbeek, 5 in Edegem, 6 en 7 in Wilrijk, zorgden voor de verbinding tussen de strategische forten. In het noorden kwamen geen

Hans Hartwig von Beseler
General der Infanterie
(°27 april 1850 - †20 december 1921)

forten voor omdat dit gebied door inundatie beschermd werd. Ook de Schelde werd onder schot gehouden door 2 forten en 3 kustbatterijen.

In feite waren deze forten in 1914 reeds gedeclasseerd maar werden ze noodgedwongen opnieuw in gebruik genomen. Deze binnenste fortengordel werd nog verdedigd door een tweede fortengordel, de “Buitenlinie” genoemd, met recentere forten dan die van Luik en Namen, gebouwd na 1906 en een aantal oudere forten. Deze forten lagen op een afstand van 9 tot 16 km afstand van de stad. De meeste forten waren moderner dan die van Luik en Namen, maar geen enkel fort was volledig afgewerkt.

Er was te weinig zwaar geschut in verhouding van de omtrek van de fortengordel die iets minder dan 100 km bedroeg. De interval tussen de 2 fortengordels bedroeg soms meer dan 5 km. Sommigen delen ervan konden onder water gezet worden zoals bijvoorbeeld de Netevallei. Maar de voorziene kanonnen en houwitseren waren veel te oud om gebruikt te worden. De vestinginfanterie was samengesteld uit oudere gemobiliseerde dienstplichtigen en er was ook een groot tekort aan ervaren officieren.

Koning Albert I besloot op 18 augustus 1914 tijdens de slag aan de Gete om het veldleger terug te trekken binnen de Antwerpse fortengordel. Dit was een feit op 20 augustus 1914.

Vermits de Duitsers al hun strijdkrachten bundelden op het Schlieffen-Moltkeplan, konden ze slechts beschikken over een observatiekorps bestaande uit 2 reservedivisies geleid door generaal Hans von Beseler om de Belgen in toom te houden. Die observeerden enkel het zuidelijk en het oostelijk deel van de vesting.

Om de druk te verhogen werd de stad vanuit een zeppelin gebombardeerd in de nacht van 25 augustus 1914. Wat heel wat schade, doden en gewonden opleverde. We gaan in een volgende bijdrage verder in detail op deze gebeurtenis in.

Henri-Louis-Laurent Clooten
Luitenant-Generaal | Bevelhebber
der territoriale troepen in 1914
(°15 juni 1849 - †17 december 1925)

Voor de bevoorrading van de Vesting Antwerpen kon men geen gebruik maken van de Schelde. Die was afgesloten door het neutrale Nederland. Gelukkig kon er bevoorrading voorzien worden via de linkerscheldeoever. Generaal Henri Clooten zorgde voor een beveiligde zone tussen de Belgisch-Nederlandse grens in het Noorden en de Schelde in het Zuiden. Eerst beschikte Clooten enkel maar over vrijwilligers maar toen de Duitsers Dendermonde dreigden in te nemen, kwamen eenheden van het veldleger en van de vestingtroepen naar Oost-Vlaanderen om deze corridor te beveiligen.

Vanuit de vesting Antwerpen lanceerde het veldleger een aanval op 25 en 26 augustus 1914 richting Brussel en Leuven. Dat bracht de Duitsers in paniek en leidde in Leuven tot moord en deportatie van onschuldige burgers, plunderingen en het platbranden van huizen en gebouwen zoals de universiteitsbibliotheek.

Na 2 dagen werd voor de Belgen de aftocht geblazen. Het kostte de Belgen maximum 4000 man aan gewonden, vermisten, gesneuvelden en krijgsgevangenen. Na deze mislukte aanval werden uiteraard schuldigen gezocht. Zowel de stafchef als zijn adjunct werden weggepromoveerd en vermits de koning en minister de Broqueville het niet eens werden over de benoeming van een nieuwe stafchef werd generaal Maximilien Wielemans benoemd tot onderstafchef. Ook onder de andere generaals werd grote kuis gehouden. Van de 31 generaals die op 4 augustus 1914 op post waren, bleven er bij het begin van de Slag aan de IJzer nog slechts 13 over.

Een tweede aanval op de Duitse rechtervleugel vond plaats tijdens de slag aan de Marne (6-13 september 1914). Vanaf 9 september probeerden de Belgen de Duitsers vanuit het westen te omsingelen, maar dat mislukte. Ze werden teruggeslagen. Het enige positieve resultaat was dat 40000 Duitse reservetroepen op 8 september, op weg naar Saint-Quentin als gevolg van de Belgische aanval op 10 september, moesten terugkeren en na de mislukte Belgische aanval, opnieuw naar hun oorspronkelijke bestemming konden terugkeren.

Ze kwamen echter te laat om nog een rol te spelen in de Slag aan de Marne. De prijs voor ons Belgisch leger was hoog, we hadden 8000 man verloren. □

Geraadpleegde werken:

14-18 Oorlog in België | Luc De Vos, Tom Simoens, Dave Warnier, Franky Bostyn.
Uitgeverij Davidsfonds Leuven.

Felix-Maximilien-Eugene Wielemans
Luitenant-Generaal der Infanterie
(*10 januari 1863 - †5 januari 1917)

BERCHEM BRUISSST

CULTUUR MARKT

zaterdag

9 SEPTEMBER 2017

10 tot 18 uur

Victor Jacobslei | Berchem

Info: 03 292 51 15

KOWALCZYK

sanitair - verwarming - elektriciteit

tel/fax +32 3 281.16.73
+32 476 686 817

Koffiebranderij- thee
confiserie - delikatessen
doopsuiker

Helios
DE LUCA

Statiestraat 13
2600 Berchem
03/239.24.54

www.heliosberchem.be